

CATEDRA UNESCO DE COMUNICACIÓ
INSTITUT DE LA COMUNICACIÓ DE LA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
(InCom-UAB)

SEMINARI DOCTORAL

COMUNICACIÓ I CULTURA POLÍTICA

(11 de febrer - 23 d'abril de 2004)

Rossana Reguillo
Professora-Investigadora
Departament d'Estudis Socioculturals
ITESO, Guadalajara, México

Assignatura dels programes de doctorat dels departaments de Periodisme i Ciències de la Comunicació i de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la UAB

Presentació

L'entrada al segle XXI, més enllà del seu contingut ritual, implica, sobretot, entendre les continuïtats, transformacions i ruptures que ha comportat l'era de l'accelerament tecnològic, la de la globalització econòmica i la crisi institucional de les societats contemporànies. El trànsit de la societat industrial a una societat de fluxos (de béns, de capital, de persones) no ha significat l'anul·lació de les contradiccions del projecte de la modernitat; però ha significat, sens dubte, la seva reconfiguració.

Quins són els espais, els discursos, els processos, els problemes que constitueixen avui fronts clau per entendre la reconfiguració de la societat contemporània. En quins territoris s'anuncia el projecte per venir, en quins llocs es desplega, titubejant o contundent, el futur de l'anomenada societat xarxa, on coexisteixen la democratització de les institucions i els retorns autoritaris, la mediatització de l'espai públic i la centralitat de l'individu, el creixement d'un poder global front a la discussió acalorada a l'entorn de les fronteres nacionals, el domini científic i tecnològic i el re-encantament del món per la via de les respostes màgico-religioses.

Així, el seminari es planteja com un exercici que busca explorar i analitzar els “nous” espais, llenguatges, estètiques i rituals de la cultura política (amb èmfasi a Amèrica Llatina), que reconfiguren la pregunta per i des de la comunicació.

En el seminari s’abraça un conjunt de temes i processos que, a la manera d’analitzadors socioculturals, busquen visibilitzar alguns dels punts més sensibles en moments en què “el contemporani” adquireix rostres difusos i apocalíptics.

Les violències i pors que allunyen la possibilitat d’un projecte democràtic, les transformacions en l’escena política operada pels mitjans de comunicació i la força de les narratives testimonials (el *talk show*, per exemple) que capgiren els sentits del públic, la reinvençió de les tradicions religioses com espais de contenció de la crisi de sentit i de pertinença, l’impacte del projecte econòmic i la distribució de la riquesa sobre la vida quotidiana dels “nous” pobres i les seves formes d’organització, la migració en un context globalitzat que no anul·la l’asimetria dels poders i el desafiament de pensar les fronteres en un món creixentment interconnectat. Tots aquests temes assenyalen la complexitat de pensar el contemporani en les seves complexes articulacions entre el local i el global, entre l’emergència i la història, entre la memòria i l’oblit, entre el present i el futur.

Objectiu

El seminari es proposa com un espai per a la problematització, discussió i articulació dels contextos i debats que *modalitzen* (i modelitzen) els objectes d’estudi en el camp de la comunicació i la cultura política. A partir de l’estudi de les característiques i especificitats (diferencials) de la societat contemporània, l’estudiant serà capaç de reconstruir un àmbit pertinent de preguntes i línies d’indagació –denses i multidimensionals- en relació a les transformacions a l’escena pública i les seves articulacions amb la comunicació. Per això, el seminari busca ubicar tant diversos fenòmens i processos socioculturals, com el pensament que es produeix sobre aquests.

Objectiu particular:

Per mitjà d’algunes expressions de “nou” signe, analitzar la relació entre

- a) estructures i subjectes
- b) institucions i moviments socials
- c) política formal i nous llenguatges expressius

Temes

El curs està compost per cinc unitats temàtiques, que proposen un recorregut que va dels aspectes teòric-metodològics per l’anàlisi de la cultura política al reconeixement i discussió de manifestacions concretes que han transformat la comprensió i l’exercici polític.

Tema 1

Comunicació, cultura i poder: problemes conceptuals

- 1.1. La comunicació entre el conflicte i el consens
- 1.2. Representacions i imaginaris col·lectius (la cultura)
- 1.3. Codificació i institucionalització (l'estructura)
- 1.4. El poder d'anomenar
- 1.5. Polítiques de representació

Bibliografia suggerida:

Peter L. Berger y Thomas Luckmann. *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido. La orientación del hombre moderno*. Paidós Studio, Buenos Aires, 1997. "Modernidad y crisis de sentido" y "La pérdida de lo dado por supuesto". Pp. 59-93.

Reguillo, Rossana (1994): *Acción Comunicativa: Notas sobre la identidad-alteridad social*, en José Carlos LOZANO (Editor) *Anuario de Investigación de la Comunicación*. CONEICC. México, 1994. pp. 83-100.

BOURDIEU, Pierre (1999). *¿qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Akal, Madrid. "Lenguaje y poder simbólico" pp. 63-103

BAUMAN, Zygmunt (1997). *Legisladores e interpretes. Sobre la modernidad, la posmodernidad y los intelectuales*.

Reguillo, Rossana (2000): "El otro antropológico. Poder y representación en una contemporaneidad sobresaltada", en *Anàlisi. Quaderns de comunicació i cultura* No. 29, Antropología de la comunicación. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, pp. 63-79.

Tema 2

Pensar el polític des de la cultura: problemes metodològics

- 2.1 La crisi de *confiabilitat*: institucions col·lapsades
- 2.2. Cultura política institucionalitzada
- 2.3. Cultura política incorporada
- 2.4. Cultura política en moviment: les pràctiques
- 2.5 Un mapa per entendre la cultura a la política

Bibliografía suggerida:

Bauman, Zygmunt (2001): *La sociedad individualizada*. Madrid, Ediciones Cátedra.

LECHNER, Norbert (1990): *Los patios interiores de la democracia. Subjetividad y política*. Santiago de Chile, Fondo de Cultura Económica.

MARTÍN BARBERO, Jesús (1997): *El miedo a los medios. Política, comunicación y nuevos modos de representación*. En Jesús Martín Barbero et. al. *La nueva representación política en Colombia*. Santa Fé de Bogotá, IEPRI/FESCOL.

HOPENHAYN, Martín (1995): *Ni apocalípticos, ni integrados. Aventuras de la modernidad en América Latina*. México, Fondo de Cultura Económica.

BARTRA, Roger (1996): *Las redes imaginarias del poder político*. México, Océano.

REGUILLO, Rossana (2002): *Jóvenes y esfera pública*, en José Antonio Pérez Islas (coordinador general) *Jóvenes Mexicanos del Siglo XXI*. Encuesta Nacional de Juventud 2000. Centro de Investigación y Estudios sobre Juventud, Instituto Mexicano de la Juventud, México, pp. 254- 313.

Tema 3

Comunicació i crisi de la política

3.1 La ruptura de la modernitat

3.2 L'emergència de la societat civil ¿un mite genial?

3.3 Mitjans i mediacions, la reconfiguració del públic

3.4 *Performativitat* i protesta: el carrer i els seus signes

3.5 El local es fa global o viceversa

3.6 La verge, l'empresari i el soldat: els signes ambigus de la política

3.7 ¿On són els ciutadans?

MIRES, Fernando (1996): *La revolución que nadie soñó o la otra posmodernidad*. Caracas, Nueva Sociedad.

SARLO, Beatriz (1995): *Estética y pospolítica. Un recorrido de Fujimori a la guerra del Golfo*, en Néstor García Canclini (comp.) *Cultura y pospolítica. El debate sobre la modernidad en América Latina*. México, CNCA (Consejo Nacional para la Cultura y las Artes).

CRUCES, Francisco (1998): *El ritual de la protesta en las marchas urbanas*. En Néstor García Canclini (coord.), *Cultura y comunicación en la ciudad de México. Segunda parte. La ciudad y los ciudadanos imaginados por los medios*. México. UAM-I/Grijalbo.

ZERMEÑO, Sergio (1996): *La sociedad derrotada. El desorden mexicano del fin de siglo*. México, Siglo XXI.

García Canclini, Néstor (2003): “Un objeto de estudio que desafía las disciplinas”, en *Renglones. Revista del ITESO* No. 53, Guadalajara, ITESO.

Reguillo, Rossana (1995): “Socialidad y medios de comunicación. Notas para pensar una relación no evidente”, en *Versión. Estudios de Comunicación y política* No. 5, abril. México. UAM-X

Reguillo, Rossana (2002): *¿Guerreros o ciudadanos? Violencia (s). Una cartografía de las interacciones urbanas*, en MORANA, Mabel (ed.) *Espacio urbano, comunicación y violencia en América Latina*, Instituto Internacional de Literatura Iberoamericana / University of Pittsburg, Pittsburg, USA, 2002. pp. 51-67.

Tema 4

Relats d'un malestar expandit

- 4.1 Els indígenes irrompen a la modernitat
- 4.2 Les cultures juvenils: entre la insubmissió i el desencant
- 4.3 Narcocultures
- 4.4 El monstre, l'anomalia i la desviació: polítiques d'exclusió
- 4.5 L'espai públic com espai de disputes
- 4.5 Horitzons possibles

LE BOT, Yvon (1997): *Subcomandante Marcos. El sueño zapatista*. Barcelona, Plaza & Janés.

REGUILLO, Rossana (2000): “El espejo cóncavo y la irrupción indígena: movimientos sociales y comunicación”, en *América Latina, hoy. Revista de Ciencias Sociales* No. 25. Agosto. Salamanca, Universidad de Salamanca.

VALENZUELA, José Manuel (2002) : *Jefe de jefes. Corridos y narcocultura en México*. México, Plaza & Janes.

Reguillo, Rossana (2000): *Estrategias del desencanto. Emergencia de culturas juveniles*. Buenos Aires, Norma.

Reguillo, Rossana (2002): *Épica contra melodrama. Relatos de santos y demonios en el anacronismo latinoamericano*, en Hermann Herlinghaus (ed.) *Narraciones anacrónicas de la Modernidad. Melodrama e intermedialidad en América Latina*. Editorial Cuarto Propio, Santiago de Chile, pp. 79-104

Selección de artículos de prensa y videos.

Tema 5

De la comunicació política a les polítiques de comunicació

Síntesi i avaluació

(els assaigs realitzats pels estudiants durant el seminari serviran com a material per treballar aquest tema)

Metodologia

El seminari implica una càrrega de lectura important que garanteix la discussió informada durant les sessions i la incorporació de plataformes teòrico-metodològiques revisades. En aquest sentit, es tracta no només d'apropar-se a enfocaments i autors rellevants per a l'estudi de la comunicació i la cultura política, sinó d'afinar la competència teòrica dels participants.

Es portaran a terme deu sessions a l'aula, més les sessions de tutoria. Cada sessió, de quatre hores de durada, constarà de dues parts complementàries:

- a) Expositiva: que reposa en l'exposició i discussió d'algunes de les lectures suggerides a cada bloc temàtic, articulades amb l'eix temàtic en discussió.
- b) Argumentativa: que consisteix en la discussió de les implicacions de les idees debatudes per a l'estudi i comprensió de la comunicació.

A totes les sessions hi haurà una síntesi a càrrec de la professora.

Els estudiants lliuraran un assaig crític de dos a tres fulls en acabar cada bloc temàtic (quatre assaigs parcials).

Avaluació

El producte final del curs serà un assaig crític (de vuit a dotze fulls) amb dues possibilitats:

- Panoràmic: que reculli diversos o tots els eixos revisats al llarg del curs
- Monogràfic: selecció d'algun dels eixos per a desenvolupar-lo en profunditat

Els criteris a considerar per a l'avaluació són els següents

- participació a les sessions 25%
- exposició de lectures 25%
- assaig final 50%